

10 00 00 ИЛМҲОИ ФИЛОЛОГИЯ
10 00 00 ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
10 00 00 PHILOLOGICAL SCIENCES

10 01 03 ЛИТЕРАТУРА НАРОДОВ СТРАН ЗАРУБЕЖЬЯ
10 01 03 LITERATURE OF FOREIGN COUNTRIES PEOPLES

УДК:891.550.09-1
ББК 84.-5 (2Т)

ГУНОГУНРАНГИИ
ШЕЪРИ ТАВСИФИЮ
ТАСВИРИИ ЛОИҚ

Ҳакимов Аскар, номзади илмҳои филология, ходими калони илмии шуъбаи адабиёти муосири Институту забон, адабиёт, шарқишиносӣ ва мероси хаттии ба номи А.Рӯдакии АИ ҶТ (Тоҷикистон, Душанбе)

МНОГООБРАЗИЕ
ОПИСАТЕЛЬНО-
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫХ
СТИХОВ ЛОИКА
ШЕРАЛИ

Ҳакимов Аскар, кандидат филологических наук, старший научный сотрудник отдела современной таджикской литературы Института языка, литературы, востоковедения и письменного наследия им. А. Рудаки АН РТ (Таджикистан, Душанбе)

DIVERSITY OF LOIK
SHERALIS
DESCRIPTIVE-
DEPICTIVE POEMS

Hakimov Askar, candidate of philological sciences, Senior Researcher-officer of the departement of Tajik Modern Literature of the Institute of Language, Literature, Oriental Studies and written Heritage named after Rudaki under the Tajik Academy of Sciences (Tajikistan, Dushanbe)
E-MAIL: askar_hakim@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: шеъри тавсифию тасвирӣ, табиат, навъ, фасли сол, ҷаҳони шайъ, олами ашъ, воситаҳои бадеӣ, маҷоз, таърих, таъхис, ҷузъиёт, тасвир.

Дар мақола чигунагии тавсифу тасвири табиат, бо зухуроти гуногунаш, ки нисбат ба ҳаёти инсон, ки як замони муайянеро дар бар мегирад, рамзи ҷовидонист, дар эҷодиёти Лоиқ таҳқиқ карда мешавад. Ин маъниро чор фасли соли табиат метавонад ифода кунад. Дар шеъри тавсифию тасвирии ҳар халқ, вобаста ба муҳити табиияш, ин ё он фасли сол беиштар мавриди нигориш қарор мегирад. Дар ин ҳолат, таваҷҷуҳи шахсии шоир ҳам беаҳмият нест, ки ба кадом фасли сол беиштар дилбастагӣ дорад ва ё тасвири ҷӣ фасли сол манзури эҷодиш ӯро пурратар ифода менамояд. Нишон дода мешавад, ки дар эҷодиёти Лоиқ, он на танҳо бо хусусиятҳои ин ё он фасли сол, дилбастагӣҳои шоир, балки боз ба чигунагии авзои ҷамъият, ки ӯ онро бозгӯ мекунад, вобаста мебошад. Шоир барои таҷассуми шайъӣ ва бадеии андешаҳои ғиноии ҳиссиётманди худ аз аносир ва намоҳои

олами табиат устодона истифода мекунад, ки ин навъ ашъори ўро дар ҷумлаи беҳтарин шеъри тавсифию тасвирӣ қарор медиҳад.

Ключевые слова: описательно-изобразительная поэзия, предметный мир, вещественный мир, художественные средства, метафора, уподобление, олицетворение

В статье анализируется, как в творчестве Лоика природа во всех своих различных проявлениях является символом вечности по сравнению с жизнью человека, продолжающейся определенное время. Этот смысл могут выражать четыре времени года. В описательно-изобразительной поэзии каждого народа в связи с его природной средой то или иное время года может оказаться значительным предметом поэтического изображения. В этом случае и личные пристрастия поэта появляются не без значения, т.е. какое время года ему по душе или изображение какого времени года полнее выражает его творческое намерение. Указывается, что в творчестве Лоика это не только связано с особенностями того или иного времени года, с пристрастиями поэта, но и с состоянием общества, которое он выражает. Поэт для вещественного, художественного воплощения лирических эмоциональных раздумий мастерски пользуется элементами и видами природного мира, что ставит его стихи в ряд самой лучшей описательно-изобразительной поэзии.

Key words: descriptive-depictive poetry, nature, sight, season of the year, world of subjects, world of things, imaginative artistic means, metaphor, assimilation, personification, detail, depiction

The article is the analysis of how nature is depicted in Loik's creation, in all its evincements it is a symbol of eternity in comparison with man's life encompassing a certain period of time only. In descriptive-depictive poetry of every people natural environment generating this or that year season turns out to be a big subject of poetical portrayal. In this case personal anxieties of a poet are not without meaning, certain season of the year may be loved more than other three expressing his creative intentions to a much fuller measure. The author of the article points that in Loik's creation it is connected not only with the peculiarities of this or that season, but with the state of the society the author implies either. The poet masterfully uses the elements and sights of the natural world for a tangible incarnation of his lyrical meditations that puts his poems into the row of the best descriptive-depictive poetries.

Табиат бо зухуроти гуногуни худ, нисбат ба ҳаёти инсон, ки як замони муайянеро дар бар мегирад, рамзи ҷовидонист. Ин маъно дар ҷаҳор фасли он – баҳору тобистону тирамоҳу зимистон, баъзан бо ёрии воситаҳои тасвири бадеӣ ва забонӣ, баъзан бе онҳо ҳам ифода шуданаш мумкин аст. Дар шеъри тавсифию тасвирии ҳар халқ вобаста ба муҳити табиияш ин ё он фасли сол бештар мавриди нигоҳи қарор мегирад. Албатта, дар ин ҳолат завқу таваҷҷуҳи шахсии ҳар шоир ҳам беаҳамият нест, ки ба чӣ фасле бештар дилбастагӣ дорад ва ё тасвири чӣ фасле манзури эҷодии ўро хубтар ифода карда метавонад. Ин чиз, бешубҳа, на танҳо ба ҷигунагии ҳосияти ин ё он фасли табиат, балки ба ҷигунагии авзои ҷамъият низ вобаста мебошад, ки шахси эҷодкор онро дар намои фаслҳои табиат ба забони тасвир бозгӯ мекунад. Дар куллияи эҷодиёти шоир, яъне шеъри ғиноии андешаҳои отифӣ, шеъри ғиноии андешаҳои отифии тавсифию тасвирӣ, шеъри ғиноии ривоятӣ ва ё анвои

дигар, агар аносири як фасли табиат ҳамчун маводи ёридиҳандаи тасвир бештар ба кор рафта бошад, дар шеъри ғиноии соф тавсифию тасвирӣ фасли дигари сол мақоми бештаре доштаниш мумкин аст. Ин на танҳо далели ба он фасл бисёртар таваҷҷуҳ доштани шоир, балки аломати домани тасвириро фарох нигоҳ доштани ӯ ҳам хаст, ки дар ҳар ҳолат аз ин сарчашмаи беинтиҳои аносири мусаввирӣ пурмаҳсулу пуртаъсир истифода мекунад. Айни ҳамин ҳолат дар эҷодиёти Лоик ба мушоҳида мерасад. Дар бисёр шеърҳои ғиноии андешаҳои отифӣ ва андешаҳои отифии тавсифию тасвириаш ӯ дар мавриди мучассам ва ашёӣ баён намудани андешаву эҳсосоти отифиаш аз аносири олами табиат дар фаслҳои гуногуни сол, масалан бештар аз баҳор истифода кардааст. Аммо дар баробари ин, аз васоити суvari ҳаёл, ки маводашон аз унсурҳои фаслҳои дигари сол, ҳазону зимистон низ гирифта мешавад, фурӯгузор накарда, зиёда аз он дар бораи ин фаслҳои сол ашъори алоҳидаи ғиноии тавсифию тасвирӣ ҳам гуфтааст. Тирамоҳ аз фаслҳоест, ки Лоик тасвири онро аз давраҳои аввали эҷодиёташ дар зимни шеъри ҷудогонаи худ қарор додааст. Дар се шеъри ғиноии тавсифию тасвирии ӯ «Тирамоҳ» (с. 1965), «Даштҳо пурсукуту холианд» (с. 1970) ва «Борони тирамоҳ» (с. 1975) манзараи тирамоҳ маводи мустақил буда, манзури андешавии шоир дар зимни онҳо нухуфтааст, ки бештар аз ҳама ҷолиби таваҷҷуҳ аст. Дар шеъри «Тирамоҳ» тасвири манзараи ин фасл, ки як ҷузъи фасли табиат аст, на ба сари худ, алоҳида аз фаъолияти инсон, балки дар пайвастагӣ бо он офарида мешавад. Табиат дар ин ҷо ҳамдасти инсон аст. Умуман, бояд қайд кард, ки дар аксари ашъори ба табиат бахшидаи шоирони муосири тоҷик дар нимаи дуҷуми қарни бист табиат на танҳо бо авзои рӯҳии ӯ ҳамроҳангӣ мекунад, балки зиёда аз ин бо фаъолиятҳои меҳнатии ӯ ёру ҳамкор низ мебошад. Дар ин, албатта, таъсири ғояҳои иҷтимоии давр, ки на танҳо ҳар узви ҷамъият, балки тамоми табиат ҳам барои бароварда кардани мақсадҳои бунёдкоронаи инсонӣ замони мададгир бошад, ҳис карда мешавад. Аз ин рӯ тасвир ҳам бештар дар асоси воситаҳои вуқуъгароёнаи нигориш ба ҷо оварда мешавад:

Осмони тозарӯ шуд тирарӯ,

Токҳоро гӯр қарданд.

Пояҳои хушкӣ пахта бегулу бебарг монданд... [3, 363].

Оғози ин шеър муваффақона аст. Шоир аз ташҳис, ки як навъи маҷоз аст, моҳирона истифода кардааст. Ин таъбирҳо – тозарӯиву тирарӯии осмон ва гӯр қардани тоқҳо – таъбирҳои думаъноянд, ки ҳам ба маънои маҷозӣ меоянд ҳам ба маънои аслий ва бо ин сифати худ шеърро пурбор мекунад. Шоир нисбат ба осмон сифатҳои тозарӯӣ ва тирарӯӣ, нисбат ба тоқҳо феълӣ гӯр қарданро ба кор бурда, якеро ба воситаи сифат ва дигареро ба воситаи феъл ташҳис кардаву сифати инсонӣ дода, дар байни тасвири қабули хонанда фазои самимонаро ба вучуд овардааст. Ба воситаи ин ташҳисҳо, ки хусусияти маҷозиву истиоравӣ ҳам дошта, дар зимн дорои амал ҳам мебошанд, тасвир ҷон гирифта, фазоро пур аз ҳаракат кардааст. Давоми шеър ҳам, ҳарчанд на тасвирӣ, балки дар шакли замони гузаштаи ҳикоят ва ифодавист, аммо ба ҳар ҳол аз нақли амал сурат баста, беҳаракат нест. Дар банди сеюм шоир «пуштаҳо урӯн шуданд» мегӯяд ва ба воситаи таъбири урӯн шудан, ки ба инсон нисбат дорад, пуштаҳоро ташҳис мекунад ва бо «сабзаҳои маҳмалӣ» гуфтан ташбеҳи изофӣ сохта, сабзаҳоро ба маҳмал шабоҳат медиҳад, ки ҳарчанд нав нест, аммо ба ҳар навъ бар заминаи бадеӣ ва шайъии шеър меафзояд. Дар мисраи дигар ба пуштаҳо ба зами урӯнӣ додани боз сифатҳои «бефарӯду танҳою қарахту пурсукут» ташҳиси онҳоро қавитар сохта, ба инсон наздиктар менамояд. Дар банди чаҳорум замини киштзор ба гурд

ташбеҳ карда мешавад, ки дар назари аввал ғайричашмдошт ва аз чихати шабоҳат ҳам хеле дур менамояд, вале чун вачҳи ташбеҳ «...зи баъди корзор // Ояду паҳлу занад бо сарбаландию виқор» баён мешавад, қобили қабул мегардад:

*Баъди таъвишу тараддудҳо мисоли модарон
Худ ба худ паҳлӯ зада хобад кунун Модар-замин.
Киштзорон мисли гурде, ки зи баъди корзор
Ояду паҳлӯ занад бо сарбаландию виқор,
Хеширо омода созад бар набарде, бар баҳори дигаре [3, 363].*

Ҳамдилию ҳамдастии табиат бо инсон, ки дар ашъори манзаравии шуарои тоҷик дар нимаи дуёми қарни бист ба мушоҳида меояд, сифати тозаест, ки дар шеъри то қарни бисти тоҷик қариб ба назар намерасад. Ин сифат дар замони тозаи таърихӣ, ки инсонро ҳамчун соҳиби обу замин, бунёдкори ҳаёти нав ва дӯсту мададгори табиат мешинохт, ба вучуд омада буд, ки на танҳо инсонро «табиатар» месохт, балки табиатро ҳам «инсонитар» менамуд. Онҳо розу ниёзи ҳамдигарро хуб мефаҳманд, ба ғаму шодии ҳамдигар шарикӣ анбоз мешаванд. Дар давоми ин шеър ҳам мебинем, ки инсон ғами «лонаи бесоҳиби паррандагон» ва ҷўҷаҳои онҳоро меҳўрад, табиат бошад «неъматӣ худро...тўёна орад баҳри халқ» ва махсусан таъбири охири ҷамдастии табиатро бо инсонӣ рўзиофарин баралоина ифода намудааст. Ҳамин тариқ, ба пуштаву киштзорону лонаву паррандагон, яъне ба аҷзо ва қулли табиат рўҳи инсонӣ дамида, дар инсон нисбат ба онҳо, ҳамчун ба яке аз анвои зодаи модари ҳастеофарини худ меҳру муҳаббат ва ғамхорӣ талқин мешавад:

*Лонаи бесоҳиби паррандагон
Дар миёни шохсорон зору ҳайрон мондаанд.
Ҷўҷаҳое, ки қалон қарданд, ҳоло дар қучоянд,
Дар қучои ин фазои беқарон пар мекушоянд?
Неъматӣ худро замин тўёна орад баҳри халқ,
Лек худ нўшад яҳоб[3, 363].*

Шеъри дигари манзаравии тирамоҳ «Даштҳо пурсукуту холианд» (с. 1970), ки панҷ сол баъдтар аз шеъри «Тирамоҳ» навишта шуда, нисбат ба шеъри аввала хеле рехтаву маҳкам ва мусаввиронаву бадеътар аст, низ ҳамин андешаи ҳамбастагии офаринандаи инсону табиатро ифода кардааст. Ин мазмунӣ ҳамдастии табиат бо инсон, ҳамчунонки дар пораи боло дида шуд, дар шеъри “Тирамоҳ” як андоза дар сатҳи шеър баён шудааст, яъне бештар рўёрую ҳарфист, то дар зимни ҳуди шеър тасвир ҷой гирифта бошад. Дар шеъри “Даштҳо пурсукуту холианд” он бештар аз зимни тасвир бармеояд, то банди панҷуми шеър. Ба назар чунин мерасад, ки агар шеър дар ҳамон банд ба анҷом расонида мешуд, яъне банди панҷум ҳамчун хотима гуфта мешуд, шеър дар яклухтӣ ва афшурдагӣ бурд мекард, зеро се банди охир, ки дар он аз ин ҳамдастӣ ҳарфӣ ва гўё фалсафиомез, на ба монанди бандҳои боло бо тасвир, суҳан гуфта мешавад, ба он кам чизе меафзояд. Аммо, ба ҳар ҳол, шеър дар ҳамин шакл вучуд дорад ва мавриди баррасӣ қарор мегирад:

*Даштҳо пурсукуту холианд,
Рўдҳо беҳурушу қамобанд.
Монда урён дарахтҳои сабз,
Аз ҳазон рангзарду нотобанд [3, 272].*

Ин тасвири фарзии тирамоҳ аст, то тасвири як манзараи он аз як дидгоҳи мушаххас, зеро дар як ҳолат ҳам даштҳо, ҳам рўдҳо, ки дар шакли қамъанд, аз як назаргоҳ дидан имкон надорад, магар ин ки аз тайёра, аммо дар он ҳолат урениву рангзардиву нотобии

дарахтон ба назар намеояд. Пас, ин сурат аз рӯи тасаввур, фарзи шоир офарида мешавад, ки муҳимтарин чузъиёти онро барои ифодаи андешаи зарурӣ мунтахаб мекунад. Аз мисраи аввал табиат чондор ангорида, даштҳо сифати пурсукутӣ, рӯдҳо беҳурӯшӣ, дарахтон урениву нотобӣ мегиранд, ки ба инсон нисбат доранд ва ба ин васила онҳо ташхис гашта, бо гармию самимият фаро гирифта мешаванд. Ин ҳолати даштҳову рӯдҳову дарахтон манзараи хузнангези тирамоҳро тасвир менамояд, аммо ин хузн дар ҳиссиёти мо нуфуз намекунад, зеро дар баробари он шодиву хандаи мардум чой дорад, ки аз ҳамдастиву ҳамдили табиат бо инсон ҳосил шудааст. Ифодаи ин мазмун аз банди дуюм оғоз мешавад:

*Ғаллазорон тикӣ шуданд аз ғайз,
Ҳамчунон хонаҳои баъд аз тӯй.
Ҳар қучо осӣёт, гардон аст,
Мардумон чашимсери хандонрӯй [3, 272].*

Дар зимни ин тасвирҳо, аз ҷумла ғаллазорони тикигашта ҳамчун хонаҳои баъд аз тӯй, осӣҳои гардон ва дар банди оянда “дар ҳамӯшии форами паяҳо” ва ҳатто “дар сукути муқаддаси саҳро”, ҳама ҷо, вучуди инсонӣ ҳамдасти табиат эҳсос гашта, дар ин ҳамбастагӣ муносибати диалектикии инқирозу инкишоф, ҳаёту мамот ва низому бенизомӣ, ки ҳамеша мавриди суратнигориҳои бадеии шеърӣ ғалсафаи табиат буданд, дарк мешавад. Ҳар қадар ҷомеа ва шахсияти шоир ба сӯи тақомул роҳ мепаёмояд, ҳамон қадар ин ҳамдастӣ ҳамбастагӣ амиқу табиӣ ва фарогиртар шуда, мавзуи табиатро дар шеър ҳамчун мисоли равшани инкишофи тамаддуни башарӣ муқаррар мекунад.

Ин хусусиятро дар ашъори солҳои гуногуни Лоик ҳам метавон ба мушоҳида гирифт. Қаблан бояд ба ёд овард, ки дар адабиёти солҳои нимаи аввали садаи бист ва баъди он ҳам муносибати инсон бо табиат бештар зӯрваронаю таслимкорона буд, ки дар ашъори Лоик ҳам чой дорад. Ин мазмун дар асоси силсилаи шеърҳои “Користони Норақ” низ нухуфтааст. Албатта, дар назар бояд дошт, ки дар ин гуна мавзӯҳо қудрати инсонӣ бунёдкор ба қувваи аҷзои табиат, масалан кӯҳу рӯд ва монанди инҳо муқобил гузошта шуданаш амри табиист, аммо ба ҳар ҳол бо қадом ҳиссиёт ба ҳам рӯ ба рӯ шудани онҳо низ беаҳамият нест, зеро мақсудро бо ҳар ду роҳ – ҳамдастӣ ва ё зӯрварӣ ба даст овардан мумкин аст. Дар ин силсила мақсуд бештар бо роҳи ҷангу зӯрварӣ бо табиат ҳосил мешавад. Масалан, дар шеърӣ “Бунёдҳои кохи нур” (с. 1971) мегӯяд:

*Созанд то ба ёдгор (?) аз хок Кохи нур
Ҷанганд бо табиати мағрур рӯ ба рӯ [3, 490].
Ё дар шеърӣ “Балладаи офтоби Норақ” (с. 1979):
Дар ин ҷо наъраи Белаз намояд
Ғиреви Рустам андар ҷанги аждаҳда [3, 501].*

Дар мисоли аввал ҷангидан бо табиат таъкид шудааст, дар мисоли дуюм наъраи Белазро бо ғиреви Рустам дар ҷанги аждаҳда монанд кардан муносибати шоирро ба қувваи табиат, ки ба аждаҳда шабоҳат дода шудааст, муайян менамояд. Як нуктаи ҷолиб ин аст, дар шеърҳои давраи аввали эҷодиёти Лоик, ки худӣ шоир ҷавон будо роҳи шеър қадамҳои аввалин мебардошт, муносибати ӯ бо табиат оҳанги дӯстиву меҳрубонӣ ва мададхоҳӣ дошт, масалан дар шеърӣ “Зарафшон” (с. 1960), ӯ, аз ҷумла мегӯяд:

*Ман умри азизу самари ишқу умедам
Бе обу насими ту тасаввур нанамоям [3, 32].*

Дар айни ҳол мақсаду мароми ҳар шеърро аз эътибор набояд соқит кард, ки яке барои нишон додани қудрати инсон дар бунёдкорӣ гуфта шудаасту дигаре дар бароварда кардани орзуҳои ҷавонии шоир, вале ба ҳар ҳол, агар қулли эҷодиёти ӯ дар назар гирифта шавад, дар давраи баркамолии ӯ оҳанги ҳамдастию ҳамдилӣ бо табиат нисбат ба муборизаю таслими он бештар аст. Ин ба ғояҳои замон ва муҳити иҷтимоӣ ҳам вобастагӣ дорад, дар давраи ҷавонии шоир, яъне солҳои шасту ҳаштоди қарни бист, дар муносибати инсон бо табиат ҳамин гуна рӯҳияи ғолибият бар он, то ҳамкорию ҳамдастӣ тасаллут дошт, ки бар ҷаҳонбинии ӯ ҳам таъсир мегузошт. Дар охирҳои қарн ин тарзи муносибат бо табиат тағйир хӯрда, ҷои онро кам-кам ҷараёни тозаӣ рӯй овардан ба табиат ҳамчун ба маҳалли оромишу осоиш аз задухӯрдҳову тундравӣҳои айём ишғол мекунад. Ин ҷараён барои кашфӣҳои бадеӣ, махсусан дар иқтишофи муносибатҳои рӯҳу равонии инсон бо табиат мусоид омад, ки дар ашъори Лоик ҳам намунаҳои асили онро метавон пайдо намуд. Чизи дигарро ҳам дар ҳамин ҷо бояд қайд кард, ки дар эҷодиёти Лоик ҳар ду навъи муносибат дар як вақт ҳам ба назар мерасад ва ин бештар бо тақозои манзури шеър руҳ медиҳад, агар манзур нишон додани қудрати инсон аст, табиат маҳалли зӯроварии ӯ ва агар манзур нишон додани таассуроти ботинии инсон аст, табиат маҳалли мафтунӣ, дилбастагӣ, ҳамаъирии ӯ қарор мегирад.

Шеъри “Даштҳо пурсукуту холианд” мисоли навъи дуҷуми муносибат бо табиат буд, ки аз тирамоҳ суҳбат мекард ва тирамоҳ дар табиат, агар фасли бардоштани бор бошад, дар нисбати умри инсон бештар рамзи анҷоми умр аст ва аз ин рӯ бо баҳор дар тазод меояд. Ҳамин гуна муқобилгузори дар шеъри “Борони тирамоҳ” (с. 1975) дида мешавад. Тасвиркорӣ ин шеър тозаву тар аст, ки дар шаш банди ҷаҳормисраи намои борони тирамоҳро дар ҷилваҳои гуногун нишон медиҳад, ки ҳар яке аз ин намоҳо дар дили кас таассуроти ҳамонондӣ худро бедор мекунад. Масалан, банди саввум чунин аст:

Рехт борон... Гесувони обияш

Бӯи дашту бӯи коҳу беда дошт.

Дошт бӯи сабзаҳои сӯхта,

Бӯи мағшуши гули хушкида дошт [3, с. 597].

Ташбеҳи изофии гесувони обӣ дар айни ҳол ташҳис ҳам буда, боронро ба духтари деҳотӣ, ки гесувонаш “бӯи дашту коҳу беда”, “сабзаҳои сӯхта”, “бӯи мағшуши гули хушкида” дорад, монанд менамояд, ки ҳоси муҳити деҳ аст. Ин тасвиру таъбирот касро ба як ҷаҳони махсусе ворид месозад, ки ҷудо аз инсон вучуд дорад, аммо бо рангу бӯи нарму димоғпарвараш дили касро ба сӯяш мекашад, зеро дар зимни он чизе асрорангези шоирона ва амиқе нухӯфтааст, ки кашфаш имкон надошта бошад ҳам, ҳамоҳанги таассуроти қалбии инсон шинохта мешавад. Бо ин гуна тасвирот аз эҳсосоти нозуки ботинӣ сухан нагуфта, онро гуфта мешавад, яъне дар шеър ногуфта гуфтан ҳамин аст. Банди минбаъдаи шеър ҳамон ногуфта гуфтаро гуфтааст, шояд шоир гумон кардааст, ки на ҳар кас ба он пай хоҳад бурд. Дар банди мақтаъ сухан аз моҳияти борони баҳору тирамоҳ меравад, ки бо тазод гуфта шуда, ба маъноӣ пӯшидае ишора мекунад:

Рехт борон... гар ғубор аз рӯи гул

Бистурад бо лутф борони баҳор,

Бо ҳазор афсӯс борон тирамоҳ

Аз руҳи барги ҳазон шӯяд ғубор [3, с.597].

Гул дар ин ҷо намоди покӣ, тару тозагӣ, ҷавонист, ки борони баҳор гарди рӯзгорро аз руҳи он бо меҳрубонӣ мешӯяд, то он ба айёми худ давом диҳад, аммо борони тирамоҳ бо

афсӯс аз рухи барги хазон ғубор мешӯяд, ки давоми он расидан ба марҳалаи хайрбодии ҳастист. Ҳамин тариқ, дар ин шеъри ғиноии тавсифию тасвирий ҷузъиёти олами табиат ва айёми он ҳамчун гул ва барги хазон, баҳор ва тирамоҳ ба ҳам тазод дошта, намод аз даврони ҷавониву хазони умри инсон гаштаанд, ки худӣ намод нав набошад ҳам, зеро баҳор ҳамчун намоди ҷавонӣ ва хазон, ҳамчун охири умр, дар шеър хеле собикадор аст, вале бо ҷузъиёти тоза, ки омадаанд, аз кӯҳнагии он мезудоянд.

Шеъри ғиноии тавсифию тасвирий, ки дар асоси маводи олами ашё офарида мешавад, амри табиист, ки аз намодҳо фаровон истифода мекунад. Намодҳоро мешавад ба ду гурӯҳи кулӣ тақсим кард: намодҳои асли ва ғайриасли. Ба намодҳои дастаи асли онҳое дохил мешаванд, ки онҳо ғайри ихтиёри башар, дар дарозии зиндагии ӯ аз калима ва ё таркибҳои забонӣ ба вучуд омадаанд, ки ифодакунандаи шайъ ё мафҳуме буда, дар асл маъноӣ ба намодии хеш наздике доштаанд ва ин маъноӣ аслии онҳо тадриҷан маъноӣ намодӣ ҳам гирифтааст [2, с.245-262]. Аз ҷумла баҳору тирамоҳ ё хазон низ ҳамин гуна намоди асли ба ҳисоб мераванд, ки баробари нигоҳ доштани мафҳуми аслии худ, боз мафҳуми намодӣ пайдо кардаанд. Бинобар дар шеър ҳолатҳои руҳ додана мумкин аст, ки ин намодҳо дар як вақт ба ҳар ду маъноӣ худ ишорат намоянд, масалан дар шеъри “Тирамоҳ асту барг мерезад” (с. 1975) -и Лоик истифодаи тирамоҳу баҳор ҳамин гуна маъно дорад, ҳам ба маъноӣ тирамоҳу баҳори воқеӣ ҳастанд, ҳам ба мафҳуми намодӣ, ки ишорат ба айёми умри инсон мекунад. Ин шеър аз шаш банди ҷаҳримисраи иборат буда, як банд аз тирамоҳ сухан гӯяд, банди дигар дар тазод бо он аз баҳор ҳарф мезанад.

*Тирамоҳ асту барг мерезад
Дар лабонаи таронаи падруд.
Ниғаҳи офтоб ҳам кунд аст,
Меравад хастаҷон ба хонаи буд.*

*Ёд орам зи ҷашми бодомат,
Накхати навбаҳор меояд.
Ёд орам ҷу хандаҳоятро,
Қаҳ-қаҳи обшор меояд [3, с. 600].*

Барг аз байти аввал ҷондор ангорида мешавад, дар лаб таронаи падруд доштан, ки ҳосияти инсон аст, ба он нисбат гирифта, ташхис мекунад, ҳамин тариқ офтоб ҳам қобилияти ниғаҳ кардан ва хастаҷон ба хонаи буд рафтан пайдо карда, ташхис мегардад. Ба инсон мушобеҳат додану ташхис кардани баргу офтоб ба мафҳуми аслии онҳо маъноӣ намодӣ меафзояд ва он бо хондани банди дуҷумлӣ возеҳтар мешавад, зеро ин ҷо сухан аз маҳбубаи ҷавонест, ки аз ёди ҷашми бодомаш “накхати навбаҳор меояд”-у аз ёди хандаҳояш “қаҳ-қаҳи обшор”, яъне ҷавониву баҳор, ки намоди замони ишқу ошиқист, бо баргу тирамоҳи табиат, ки ишорае ба намоди хазони умри инсон ҳам ҳаст, дар тазод қарор мегирад. Дар ин шеър як банд агар ғуссаи тирамоҳу хазони умрро ифода кунад, банди дигар саршори шодии навбаҳору шукуфоии ишқ аст, ҳамин тариқ кайфияти гуногун аз айёми табиату умри инсон ҳамдигарро паи ҳам иваз мекунад. Махсусан бандҳои саввуму ҷаҳорум дар тасвири тирамоҳу баҳор ва таассуроти аз онҳо бардоштани саввуму тару тозаву пурборанд, ки бар бандҳои дигар рӯҳон доранд. Ҷузъиёти ашёӣ, ки барои тасвири тирамоҳ интихоб шудаанд, рӯди хушкида, соҳилҳои хушкҷаб, зӯғҳои форигбол, ҳама дар маҷмӯъ нишондиҳандаи муҳити воқеии тирамоҳанд, ки дар айни ҳол дар хонанда эҳсоси мағшуши ғамангез бедор мекунад, ки дар замон дар банди оянда бо тасвири навбаҳори

дилу талотуми дарёву болафшони парастуҳо, ки намои баҳору ҷушу хурӯши ишқанд, аз байн бурда мешаванд. Ҷое, ки ишқ аст, ҳатто парфишони баргҳои хазон болафшони парастуҳо мешавад.

*Баҳри мо лек навбаҳори дил аст,
Дар дили мо талотуми дарёст.
Парфишони баргҳои хазон
Болафшони парастухост [3, с. 600].*

Яке аз хусусиятҳои муҳимтарини ашъори Лоик шояд дар ҳамин бошад, ки дар онҳо ишқ дар ҳамаи фаслу замонҳои сол ҳузур дорад, агар он ашъор муфрад доранд, онҳо дар ҳамаи фаслҳо ошиқанд ва агар он ашъор бе муфрад ҳам бошанд, зимни тасвиrho кайфияти ошиқона мавҷ мезанад. Масалан, дар шеъри “Муҳаббати аввал” (с. 1964) оид ба маҳбуба “Зи пушти тӯри барфи симгун метофт симояш” [3, с.546] ва “Диламро гармие медод” меғӯяд, дар шеъри “Қарз” (с. 1971) шахсияти шеър дар зимистон арзи муҳаббат мекунад, ки “Зи рӯи барфи навборида пешат омадам аз дур” [3, с. 138] ва ё дар шеъри “Боз омад тирамаҳ бо баргҳои зарди хеш” (с. 1986) “Дар хазонрезони танги тирамаҳ дидам туро” [3, с. 686] гӯён аз ишқи деррасидааш менолад, яъне барои ӯ, агар зимистону тирамаҳ замони ишқ ҳастанд, пас аз фаслҳои дигар чӣ ҷои сухан, ки онҳо худ айёми ишқанд.

Дар шеъри ғиноии тавсифию тасвирӣ нисбат ба анвои дигари шеъри ғиноӣ бештар ҷой доштани, ба истилоҳ, мавзуи табиат амри табиист, зеро бунмояи ин навъ шеър аз аҷзои табиат – тавсифу тасвири муҳити атроф замин, сабза, дарахт, рӯд, кӯҳ, осмон, абр, ситора, моҳу хуршед ва ғайраву ва ғайра ба ҳам меояд. Агар дар ин навъ шеър муфради ғиноӣ ба ҳар сурате -- шахси шоир, шахсияти ғиноӣ, ровӣ, муаллиф... ҳузур дошта бошад, олами ботинӣ, эҳсосоти таассурот, кайфияти ҳолаш ашёвӣ, тасаввуршаванда, таъсиргузор ба қалам кашида мешавад, зеро олами рӯҳӣ, ки ғайримоддист, ба олами табиӣ рӯ ба рӯ омада, аз он иқтибоси сифат мекунад. Бинобар ин, дар аксари ташбеҳоту истиорот мушаббаҳ (ташбеҳшаванда) агар аз олами рӯҳист, мушаббаҳун бих (ташбеҳкунанда) аз олами моддист, ки онро мучассам намояду тасаввуршавандаву таъсиргузор созад. Дар шеъри ғиноии тавсифию тасвирӣ мақоми тасвири муҳит, ашё, табиат нисбат ба ифодаи эҳсосоти таассуроти ботинии шахс афзалият дорад, бинобар аксари ин навъ ашъор муфрад надоранд, вале муфраддори онҳо ҳам истисно нестанд. Дар эҷодиёти Лоик ҳам ҳамин тавр, ҳар ду навъи он ба назар мерасад. Аммо дар ашъоре, ки саропо аз тавсифу тасвири табиат, аносир ва ё ашёи он иборат аст, яъне дар онҳо муфради шеър ҳузур нашофта, аз он тасвиру тавсиф ягон ҳулосаи таъминии ҳиссиву фикрӣ намебарорад, аксаран андешаву эҳсосоти шоир ноаён дар маводи тасвир ҷой мегирад, бо он меомезад. Ин гуна ашъор гӯё сирф тавсифию тасвирӣ мешаванду дар онҳо аз розу ниёзи ботинӣ ва эҳсосоти шоир асар намемонад. Албатта, ин гуна ашъор ҳам вучуд доранд, ки як навъи шеъри ғиноии тавсифию тасвирианд, аммо дар ашъори тавсифию тасвирии Лоик қариб ҳамеша кайфияти шоир ҳис қарда мешавад, ин шояд аз он сабаб аст, ки ӯ шоири сирф ғиноӣ буда, ҳудро аз мабҳаси тасвир тамоман ҷудо намегирад. Ин аз як ҷиҳат, аз ҷиҳати дигар ӯ муҳит, манзара, ашёро мавриди тасвир интихоб мекунад, ки ба онҳо алоқаи амиқ мусбат дорад, бинобар тасвираш бо гармии дил фаро гирифта мешавад. Ин хусусият аз давраҳои аввали эҷодиёти Лоик равшан ба ҷашм мерасад, ки шеъри “Баҳори кӯҳистон” (с. 1966) намунаи дурахшони он аст ва он бесабаб ҳам нест. Лоик худ фарзанди деҳи кӯҳистон аст, бешубҳа, дар байни шуарои қарни бисти тоҷик шоироне, ки зодаи деҳи кӯҳистонанд, кам нестанд, аммо ӯ ин сифати ҳудро ҳамешагӣ, фарогир, амиқ эҳсос мекунад ва боиси шоириаш медонад ва аз ин

рӯ агар мабҳаси тасвир муҳити кӯху деҳа бошад, дар ашъори ӯ муҳаббат мавҷ мезанад. Масалан, ин сифат дар банди аввали ҳамин шеър ҳам пайдост:

*Лола – раққосаи машъалдоре,
Бойчечак – шафақи субҳона.
Сабзаҳо – кокули нобофтае,
Мезанад бод ба нармӣ шона [3, с. 41].*

Лоик дар бораи ҳар чизе, ки нависад, шоири зодгоҳи хеш аст, пас он ҷо, ки сухан аз деҳу кӯхистон аст, ин сифат ба маротиб муаассиртар зухур мекунад. Дар ин ҷо таъкиди он нукта баҷост, ки шоири асил дар ҳама ҳолат ба худии худ мемунад, ба худии худ мондани Лоик дар ҳамин муҳаббати ҳамешагии амиқаш ба ватани аҷдодӣ, ба деҳу кӯхистони тоҷик аст, ки махсусияти ҳастии ӯро ташкил додааст ва ҳар қадар он комилтар ифода мешавад, ҳамон қадар далели равшани аҳамият ва нотақрории қареҳаи шоирии ӯст. Муҳаббати сӯзони ӯ на фақат дар изхори рӯёрӯӣ ба зодгоҳу ватани аҷдодӣ, балки дар зимни ҳамаи ашъораш ва махсусан дар шеърҳои ғиноии тавсифиву тасвириаш, ки бевосита ба нигориши онҳо бахшида шудаанд, бе сухан ҳам эҳсос мешавад. Дар ҳамин банди иқтибосшуда лола ба раққосаи машъалдор нисбат дода шудааст, ки худ зебост, аммо на фақат зебост, балки дар зимн гармии муҳаббат ҳам дорад, зеро Лоик шеърҳои дорад, ки дар онҳо маҳбубаи дилаш раққоса аст, масалан дар шеъри “Дар базм” (с. 1964):

*Ҳамчу шамшод аз вазиданҳои боди шӯхшанг,
Печу тобе хӯрда ӯ аргушт мерафт [3, с. 549].
Ва ё дар шеъри “Рақси ту” (с. 1984) боз мегӯяд:
Мезанӣ бо панҷаҳоят савти бишкан-бишкане.
Метаровад аз дили ман оҳу воҳу шеване [3, с. 666].*

Тавачҷух бояд қард, ки дар байни ин шеърҳо фосила бист сол аст, яъне ин муҳаббат решадоору деринасол аст. Дар ҳамин банд сабзаҳоро ба кокули нобофта ташбеҳ қардан ҳам, ба замми тоза буданаш, боз паёмрасони муҳаббат ҳам ҳаст, ки ба маҳбуба нисбат мегирад. Дар шеъри “Ошиқат будаму ишқам дар дил” (с. 1986) меҳонем:

*Кокулони ту ба дастам н-омад,
Монд чун мисраи нобофтае [3, с. 681].*

Кокули нобофтаи шеъри аввал, ки сабза ба он ташбеҳ шуда буд, баъди бист сол дар шеъри ошиқона ба тақрор меояд, ки далели дар умқи дил ҷой шудани он аст, яъне шоир дар ҳама ҳолат, ки аз зодгоҳу ватани аҷдодӣ сухбат мекунад, окандаи меҳру муҳаббат мешавад ва он ноҳудогоҳ дар интиҳоби ашёву зимни тасвир қарор мегирад. Ин ҳамон ҳолатест, ки дар шеъри ғиноӣ умуман, ва дар шеъри ғиноии тавсифиву тасвирий мушаххасан, муфради шеър хузур надошта бошад ҳам, кайфияти ӯ аз ашё ва муҳити тасвир баралоина эҳсос мешавад, ки дар ин бора муҳаккики ашъори ғиноӣ Л. Гинзбург чунин менависад: “Муфради ғиноӣ метавонад дар зимни манзара, шайъ, дигар шахсон, лаҳза, гуфтугӯ, сахна, андеша, ки бо қисми хусусии зиндагӣ пайваستاаст, пинҳон бошад. Муаллиф хузур дорад, вале ӯ ҳамчун муносибати ғиноӣ ба ашё хузур дорад” [1, с. 54]. Дар аксари ашъори ғиноии тавсифиву тасвирии Лоик ҳам ашё ва муҳити тасвир бо кайфият ва муносибати муфради ғиноӣ фаро гирифта шудааст, махсусан ашъоре, ки дар онҳо деҳу кӯхистон, ватан ва ватани аҷдодӣ мавриди тасвир қарор гирифта бошад. Ин далели он аст, ки агар истеъдод ғиноист, сифати ғиноӣ, дар ҳама ҳолат, ҳам дар ҳоли тасвири субъективӣ ва ҳам дар ҳоли тасвири объективӣ зухур хоҳад қард, танҳо бо фарқияти дараҷа ва тарзи зухур.

Шеъри тавсифиву тасвирии “Баҳори кӯхистон”, ки мавриди баррасист, аз даҳ банди чаҳормисрай иборат буда, қариб ҳар банд аз саноеи бадеъ, аз ҷумла, ташҳис, ташбеҳу истиораҳои тозаву дилчасп баҳра бардоштааст:

Даштҳо ҷомаи атлас пӯшанд,

Духтарон маҳзани дил боз кунанд.

Остин барзада то соидгоҳ

Паи сӯзондани мо ноз кунанд [3, с. 41].

Ҳамчунонки мебинем, дар ин мисраъҳо тарҳи баҳори кӯхистон бо тарҳи чехраи зебои духтарони он ба ҳам меомезад, ба он маъно, ки аз тарҳи баҳори кӯхистон тарҳи чехраи зебои духтарон ва аз тарҳи чехраи духтарон тарҳи баҳори кӯхистон дида мешавад, ки онҳо ҳамдигарро пурраву комилтар менамоянду ифшоғари муҳаббати шоир ба ҳар ду ҳастанд. Ин далели он аст, ки табиат яке аз намудҳои зухури ватан дар шеъри Лоик мебошад.

Лоик дар шеъри қарни бисти тоҷик шоирест, ки шояд дар сурудани ашъори ғиноии тавсифию тасвирий ба мақоми аввал соҳиб бошад, зеро табиат на фақат дар ашъори сирф манзаранигорӣ, балки дар саросари ашъораш бо ҷилваҳои гуногун зоҳир мешавад ва ҳама ҷо гарми меҳру муҳаббат ва саршори эҳсосоти одамист. Аз ҷумла, банди ҳаштуми ҳамин шеъри зерӣ назар чунин аст:

Ағбаву рахнаю водию дара

Чун арӯсе, ки ба сур омодаст,

Пойандоз ба раҳ густурда,

Мунтазир бар қадами домод аст [3, с. 41].

Мабҳасҳое, ки дар ин ҷо зикр шудаанд – ағба, водӣ, дара агар дар мисраъҳои баъдӣ ба эҳсосоти гарми шоир фаро гирифта, ба арӯси мунтазири домод шабоҳат дода намешуданд (тасаввур шавад, ки дар ин лаҳзаи интизорӣ қадар иштиёқу изтироб аст, ҳиссиётмандии мисраъҳо як бар чанд меафзояд), танҳо ҳамчун мабҳасҳо боқӣ мемонданд, вале онҳоро ҷашмони ошиқӣ ватан бо муҳаббати гарм ҳамсони арӯс зиндаву ҷондору сурхӯҳ диду моли шеър гардонид. Ба назар чунин мерасад, ки шеър бо ҳамин тасвири зебо хотима меёфт, бехтар буд, зеро ду банди охир, ки бештар ҳарфиву хитобист, ба шеър ҷизе наафзуда, баръакс онро нисбат ба ҳуди шеър, ки пурбору нозукадост, як андоза ҷамъбасти содагароёна мекунад, ки аз он бӯи шиорзаниҳои солҳои шаст ба димоғ меояд.

Шеъри “Баҳори кӯхистон” манзараи як деҳи кӯхистонро дар баҳорон бо рангомезии дилвезу шодиву сурури самимонааш пеши назар меовард, ки шеъри ғиноии тасвирию тавсифӣ буд ва ҳоло ба шеъри дигаре “Деҳи кӯчида” (с. 1975) рӯй меорем, ки тақрибан баъди даҳ соли он эҷод шуда, аз ҳамон навъи шеър аст, вале саршори эҳсосоти тамоман мутазод – ғаму андӯх мебошад. Ҳар дуи ин шеър дар як вазн **фоилотун файлотун файлун ё файлон** ва ба як шакли қофиябандии ҷаҳорпора, ки мисраъҳои дувуму ҷаҳорум қофия баста мешавад, гуфта шудааст, аммо мундариҷаи таассуроте, ки мерасонад, комилан муҳолифи ҳамдигар аст. Дар таърихи қарни бисти тоҷик чанд дафъа кӯчонидани мардуми кӯхистон ба водихо ҷой дошт, ки амри зарурат буд ва ин ҳодиса новобаста аз меъёри судузиёни он дар дили эҷодкор эҳсосоти мухталифро бедор мекунад, ки ҳар гунае бошад, ҳоҳшоду сурурангез ва ҳоҳ ҷасу ғамомез, дар заминаи воқеият зухур кардааст. Эҳсосоте, ки дар ин шеър ифода шудааст, низ ҳамин гуна аст, ҳатто дар он кӯшида шудааст, ки ҳар ду навъи он – ҳам ғаму ғусса ва ҳам шодию сурур ба ҳам биёянд, зеро сиёсати замон ҳаминро талаб дошт ва шоир ҳам худогоҳ ва ё нохудогоҳ тақозои сонсурро, ки дар замири ҳар эҷодкор нишаста буд, ба ҷо овардааст, аммо моҳияти асарӣ бадеъӣ, ки хатман дар мувозӣ

нишон додани ғаму шодӣ нест, қисмати дуҷумро матруд менамояд. Шеър аз ҳашт банд иборат асту чунин оғоз мешавад:

*Бодхӯрда сари ҳар деворе,
Бомҳо рехтаву чӯкида.
Тарҳи деҳ гарчи ба ҷо монда, вале
Зиндагӣ ҷои дигар кӯчида [3, с. 63].*

Ин шеър саропо тасвири буда, дар он манзараи деҳи кӯчидаи кӯҳистон бисёр дақиқ бо девори бодхӯрдаву бомҳои рехтаву чӯкида, сандаливу оташдон, хурмаи равғану кадуи дар ҳаҷчаи шохаш хеле воқеъбинона ниғориш шудааст, ки хусусияти замони, миллии ва ҷуғрофии маҳалро низ ифода менамояд. Фикр ва эҳсосоти ҷамъбастанандаи шоир баён карда намешавад ва дар назари аввал чунин мерасад, ки ӯ гӯё танҳо бо нишон додани ин манзара иктифо мекунад таассуроти худро баён намесозад, аммо он аз интиҳоби ашё ва манзарасозӣ дарк мегардад. Банди аввал тасвири воқеъӣ ва бетарафона аст, ки ҳарчанд саҳт ғамангез нест, аммо шоду суруровар ҳам нест. Вале шоир аз банди дувум гурезе мекунад ва ба тавсифи водие, ки “зиндагӣ рахт бар он” бастааст, мепардозад, ки он ду бандро фаро мегирад. Дар ин ду банд аз водии бопахнову шаҳри озодону аз байн рафтани ҷанҷолҳо дар сари об, ки дар деҳи кӯҳистон ҷой дошт, сухан меравад, яъне ҳиссиёти шодонаву қаноатмандӣ ифода мешавад, ки ҳузни банди аввалро камтаъсир созад, яъне сонсури дохили шоир ба қор мебарояд, аммо ба мантиқи инкишофи ҳиссиёти аввала, ки ба ҳар ҳол ҳузн дошт, муҳолифат мекунад. Бинобар бо сарфи назар кардани банди дуввуму саввум ин шеър аз беҳтарин шеърҳои мешавад, ки дар бораи ин воқеъият гуфта шуда, мантиқи ривож ва шиддат гирифтани ҳиссиёт ҳам беҳалал мегардад. Барои оҳанги мусбат додан ба амали кӯч бастанӣ мардум ҳамин як мисраъ, ки дар банди ҳафтум аз даҳони кадуи ҳаҷчаи шох бурун меояд, қофист.

*Хурмаи равғанӣ пурҳок шуда,
Як каду ғамзада дар ҳаҷчаи шох.
Даҳани тангу тӯҳияи гӯяд:
Одамирост чӣ ҳуш ризқи фарох... [3, с. 63]*

Саропои ин шеър аз мушоҳидаи манзараи деҳи кӯчида ба ҳам меояд, ки гӯё бе даҳолат ва баёни таассуроти шоир сураат мегирад, яъне дақиқан объективӣ – бетарафона аст. Шаклан ҳамин тавр аст, аммо моҳиятан ин тавр нест, зеро дар тасвири ҷузъиёт ва ё ашёе, ки дар деҳи кӯчида боқӣ мондааст, сифатҳои истифода мешаванд, ки ҳиссиёти ботинии шоирро ифода мекунанд. Масалан, ташбеҳ шудани лолаҳасак ба вопасин шуълаи оташ дар кӯҳистон, ки ҳарфи “вопасин” бечуну чаро ифодаи ғамгинист, беравуо кӯр шудани роҳҳо, набудани ҷашми ҷоре ба раҳи ёре, ба ҳасрат нолидани ҷордевор, ки саре дар бунӣ деворе нест, ҳотай бекас, хурмаи равғани пурҳок, кадуи ғамзада - ин ҳама окандаи ҳузну таассуфанд, махсусан каду, ки худ намоди беҳиссию бефаҳмист, агар он ҳам ғамзада бошад, пас чӣ ҷои сухан аз инсон аст. Банди мақтаи шеър бо тасвири тозаву тар, ки тоқро ташхис карда, аз бекасиву тарс бар шоҳи ҷинор часпидааст ва ҷашмаро ҳам шаҳсият бахшида, аз ғами танҳой ғиякунон хушкидааст, меғӯяд, дар ифодаи ҳузн, ки дар бораи сухан нагуфта, онро ифода кунад, дар ҳадди қамол аст.

*Тоқ аз бекасии(?) бар шоҳи ҷинор
Гӯй(?) тарсидаву дарпечидида.
Ҷашмаи деҳ зи ғами танҳой
Рӯзу шаб ғиякунон хушкида... [3, с. 63]*

Як силсила ашъори дигари ғиноии тасвирию тавсифии Лоик, аз ҷумла “Варзоб. Шаби маҳтоб” (с. 1975), “Димоғи хеш тар карда ба барфу тармаи Анзоб” (с. 1977), “Ин кӯҳ чу шоири ҳаёли” (с. 1977), “Суруди мавҷдори рӯди Варзоб” (с. 1979), “Он шом зи пушти боғи кӯҳӣ” (с. 1982), “Само буғзе ба дил дорад, ҳаво абрист, меборад” (с. 1986), “Аз ситеғи қуллаҳо зардӣ парид” (с. 1988), ки манзараҳои гуногуни табиатро нигориш карда, баъзе бо хузури муфради шеър ва баъзе бо ғайбати он сурат гирифтаанд, аз беҳтарин шеърҳои тавсифиву тасвирии нимаи дуҷуми қарни бистӣ тоҷик ба шумор мераванд. Онҳо далели равшани дар маҳорату тасвир як зина баландтар рафтани шеъри муосири тоҷик мебошанд.

Ҳамчунонки қайд шуда буд, тасвири пора-пораи табиат ва ё ба сифати намо омадани он дар анвои дигари шеъри Лоик фаровон мавҷуд аст, ки ба ғушаҳои гуногуни табиати кишвар мутааллиқанд, аммо бо вучуди ин, чунин ба назар мерасад, ки тасвири табиати дараи Варзоб бар тамоми онҳо бартарӣ дорад. Ҳоло ба зикру баррасии ҳамаи онҳо машғул нашуда, зеро ин кор ба зиммаи ин боби рисола ҳам нест, танҳо се шеър, ки саропо аз тавсифу тасвири манзараҳои Варзоб иборат аст, “Варзоб. Шаби маҳтоб”, “Димоғи хеш тар карда ба барфу тармаи Анзоб”, “Суруди мавҷдори рӯди Варзоб”- ро ном мебарем, ки дар онҳо, махсусан дар “Варзоб. Шаби маҳтоб” маҳорати қалами тасвиргари Лоик ба ҳубии ҳубӣ рух намудааст.

Рӯд чун хотири болидаи Варзобдара,

Моҳ чун қоши тилоист ба пешонаи кӯҳ [3, с. 65].

Ин шеъри зебо аз панҷ банд иборат аст, ки дар се банди аввали он тарҳҳои тоза ба тоза ба тасвири шаби Варзоб афзуда шуда, ду банди охир бештар таассуроти шоирро аз ин шаби дилпазир боз меғояд ва хотимаи шеър хулосаеро ба мо илқо мекунад, ки оғӯши шаби Варзоб маҳалли оғӯши муҳаббат аст ва ин яке аз оҳангҳои асосии эҷодиёти Лоик аст, ки табиату муҳаббат ҳамеша бо ҳам меоянд, ишқ дар оғӯши табиат асту табиат дар оғӯши ишқ. Розӣ табиӣ будани тасвири ишқ, бо тамоми зухуроти гуногунаш ва ошиқона гарму ҷондор будани тасвири табиат, ки яке аз сифатҳои баргузидаи ашъори Лоик мебошад, бештар дар ҳамин зоҳир мешавад.

Мавзуи шеъри ғиноии тавсифию тасвирӣ бо нигориши манзараи табиат, андому сурати инсон ва ё шайъу мавҷудоти дигар маҳдуд намонда, вобаста ба ривочу раванги ҳаёти иҷтимоӣ ва баландрафти сатҳу хусусияти зиндагӣ фарохтар мешавад. Тоҷикистон то нимаҳои қарни бист асосан кишвари кишоварзӣ буд ва азбаски кишоварзӣ бо заминӣ деҳиқонӣ дорад, зиндагии мардум ҳам хусусияти деҳотӣ дошт, ҳарчанд дар гузашта мардуми ин сарзамин шаҳрнишини қадимӣ буданд ва суннати шаҳрнишинӣ доштанду шаҳрхояшон, ҳамчун Бухорову Самарқанду Хучанду Панҷакату Қўлоб аз шаҳрҳои бостонии башарият маҳсуб мешуд. Вале бинобар беадолатҳои сиёсӣ бисёре аз онҳо аз марзи имрӯзаи кишвари тоҷик берун монданд ва як қисми мардуми тоҷик акнун дар шаҳрҳои тозаҷодаи худ шуруъ ба зиндагии шаҳрӣ мекунад, ки дар киёс бо зиндагии гузаштаи шаҳрнишиниаш ва имрӯзаи деҳотиаш камвусъату камсобиқа мебошад. Аз ин рӯ дар шеър, аз ҷумла дар шеъри Лоик ҳам, мақоми бештар пайдо кардани тасвири манзараи табиат ва деҳот як амри табиист. Вале бо кам-кам саноатӣ шудани кишвар теъдоди шаҳрҳо ва мардуми шаҳрнишин афзуда, зиндагии як қисми ҷомеа хусусияти шаҳрнишинӣ касб мекунад. Бинобар он дар шеър на фақат хусусияти зиндагии шаҳрӣ, ки дар симо ва ҷаҳони ботинии шаҳрнишин инъикос мешавад, балки ҳуди намои шаҳр ҳам ҳамчун мавзуи тасвир барои худ ҷой ҷудо мекунад. Аммо он дар баробари шеъри кишвархое, ки мардумаш зиндагии шаҳрнишинии бособиқае доранд, масалан кишварҳои

урупой ва хатто Русия, ин навъ шеъри тоҷик, монанди худи зиндагии шахринишиниаш, холо дар зинаи ибтидоист. Аз ин рӯ ашъоре, ки саропо аз тавсифу тасвири намои шахр иборат буда, дар зимни онҳо маъноӣ шоиронае ҷой гирифта бошад, қариб вучуд надошта, дар аксари онҳое, ки сухан аз шахр меравад, ҷои асосиро баёни ҳиссиёту таассуроти шоир мегирад, ки оҳанги ситоиш ва ё нақҳиш дорад.

Дар як гурӯҳ ашъори Лоик сухан аз шахрҳои бостонии тоҷик Самарқанду Бухоро меравад, масалан, “Ранғҳо” (с. 1975), “Тиллои Бухоро” (с. 1989), “Дар Бухорою Самарқанд” (с.1989), аммо дар онҳо мавзӯ таърихӣ, иҷтимоӣ ва авзои имрӯзаи маънавию фарҳангӣ буда, тасвири намои шахр мавқеъ надорад. Дар онҳо баёни таассуроти шоир, аз мавзӯе, ки ба миён гузоштааст, мақоми муайянкунанда пайдо намудааст. Дар шеъри “Ранғҳо” ранғҳои гунагуни манору сардара, гунбазу кунгураҳои Самарқанд тавсиф гашта, сабаби ҷовидонию дурахшони онҳо чунон шарҳ дода мешавад, ки онҳо аз “иттиҳоди хуну ашки халқҳои Осиё” таркиб ёфта, “ё румузи гарданафрозӣ”, “ё фаввораи ашк” [3, 64]-анду хунанд. Шеъри “Дар Самарқанду Бухоро” таассуроти таассуфомези шоирро аз қисмати ин ду шахри тоҷикӣ, ки онҳоро зӯран аз решаҳои таъриҳиашон барканда, тадричан аз забону фарҳанг ва маънавияшон маҳрум сохта, миллияти онҳоро барбод медиҳанд, доманадор баён намуда, аз ҷумла мегӯяд:

*Ду абаршаҳри Аҷам зери табар шуд,
Ду қадамгоҳи бузургон доми дам шуд.
Баъди аз он гарданфарозиҳои фарҳангиву сарҳангӣ
Гардани тоҷик ҳам шуд [3, с. 126].*

Тақдири ин шахрҳои бостонии тоҷик, ки бар асари табартаксими шӯравӣ аз марзӯи кишвари худ ҷудо карда, ба дасти кишвари дигар дода шуд, фоҷиабор сурат гирифт, ки дар шеъри бисёр шоирони тоҷик мавриди баёни андешаҳои пурсӯзу ғудоз ва норизоӣ аз сиёсати собиқ давлати шӯравӣ гаштааст. Бинобар он дар шеъри муосири тоҷик ҳар ҷо, ки аз ин ду шахр ва шахрҳои дигаре, ки аз зодкишвари худ берун мондаанд, сухан меравад, оқанда аз таассуроти фоҷиавии қисмати онҳост ва ин ҳолат барои тасвири намои онҳо камтар имкон дода, суханро ба ҷиҳати ифодаи ҳаёти ботинӣ ва дарду ғами онҳо мекашонад.

Як силсила ашъори Лоик, аз ҷумла “Душанбе” (с. 1973), “Шукронае барои Душанбе” (с. 1974), “Пойтахти бахти ман” (с. 1982), “Фардои Душанбе” (с. 1986) ба ситоиши шаҳри Душанбе, пойтахти наву ҷавони тоҷикон бахшида шудааст, ки дар онҳо ҳам изҳори ҳиссиёту таассуроти пурмуҳаббат ва самимонаи шоир бар тасвир афзалият дошта, ҷузъиёти намои шахр ҷо-ҷо зикр ва ё ба тарзи тарҳ мунъакис мешавад. Баъзан дар ҳамин гуна ашъор ҳам шоир ба ёди ҳасратомези шахрҳои бостонии худ Самарқанду Бухоро меафтад, ки масалан, дар шеъри “Душанбе” ба он рӯчӯ карда чунин мегӯяд:

*Туро бетакту маснад офариданд,
Ки бошӣ пойтахти Тоҷикистон.
Агарчанде замоне дошт тоҷик
Ба номе пойтахти илму ирфон [3, с. 51].*

Дар баъзе мисраҳои ин шеър зикри ҷузъиёти намои шахр, ба монанди “Чароғистон шудӣ аз меҳри дилҳо...// Туро дар рӯзи ид озин бубастанд // Ба парчамҳои сурхи инқилобӣ...// Зи балкон духтарони рӯкушодат // Чу маҷнунбедҳо кокул фишонанд” [3, с. 51-52] зикр ё тасвир карда шаванд ҳам, ба иллати камии худ ба дараҷаи баёни бевоситаи таассурот, ки ин шеър дорад, намерасанд, ҳол он ки шеър бештар ин тарзи баёни ҳиссиёту

таассуротро тақозо менамояд. Аз ин шеърҳо “Фардои Душанбе” (хурдаҳои нимчиддиву нимшӯхӣ) зикри ҷузъиёти шаҳрро бештар дорад, ки онҳо ҳам танҳо дар сатҳи зикр ҳастанду ба дараҷаи тасвиру тавсиф инкишоф дода нашудаанд, ки мисолашон дар ин мисраъҳо дида мешавад: “Набошад дуди ин симонзавадаш... // Ба шарте қасрҳои шарқӣ(?) созанд // Ба ҷои ин катакҳои битонӣ... // Агар аз офтоби майнасӯзаш // Зи беобӣ ҳама гулҳо нахушканд... // Вале дар барфу борон кӯчаҳояш // Намояд дар назар тӯфони Нӯҳам” [3, с. 72-73]. Албатта, муроди шоирро аз ин шеърҳо дар назар бояд дошт, ки тасвири на намои шаҳр, балки изҳори муҳаббат будааст, аммо ин ҳам ҳақиқат аст, ки агар ин изҳори муҳаббат ва зикри ҷузъиёти намои шаҳр дар пирояи тасвиру тавсиф сурат мегирифт, шеър на танҳо баёнӣ ҷарфӣ, балки муассиру тасвиргарона гашта, арзиши бадеияш ба маротиб боло мерафт.

Пайнавишт:

1. Гинзбург Л. О лирике / Л. Гинзбург. - Советский писатель. - 1974. - 408 с.
2. Казозӣ, Мирҷалолиддин. Парниёни пиндор / Мирҷалолиддин Казозӣ. – Техрон: Равзана. – 1376. – 330 с.
3. Шералӣ Л. Куллият. Ҷ. 1. Китоби яқум / Лоик Шералӣ. – Хуҷанд: Раҳим Ҷалил. - 2001. - 724 с.

Reference Literature:

1. Ginzburg L. On Lyrics // L. Ginzburg. - Leningrad: The Soviet Writer. - 1974. - 408 pp.
2. Kazozi, Mirjaloliddin. The Idea Linked to Silk // Mirjaloliddin Kazozi. - Tehran: Ravzana. - 1376hijra. - 330 pp.
3. Sherali L. Complete Collection of Poems. V.1. The first book // Loik Sherali. - Khujand: Rakhim Djalil publishing house, 2001. - 724 pp.